

The Relationship Between Populism and Democracy: Cases From Latin America

Popülizm-Demokrasi İlişkisi: Latin Amerika'dan Örnekler

Ayfer GENÇ YILMAZ*

Abstract

Latin America, as a region, reflects a relevant field of analysis for scholars who aim at working populism. Here, in this region of the world, it is possible to encounter various types of populism(s). Additionally, throughout the history of Latin America, populist leaders have managed to accumulate political power for decades. This study, in its turn, aims at analyzing the relationship between populism and democracy. It suggests analyzing populism as a political style prioritizing the central role of populist leaders. In this perspective, it overviews a historical analysis of different Latin American countries where various types of populism were in power. In this respect, the study of the classical populism of Peron in Argentina, the right-wing populism of Fujimori in Peru and the left-wing populism of Chavez in Venezuela demonstrate that the relationship between democracy and “various” populisms remains almost the same. Populism, in general, enlarges inclusionary capacities of democratic regimes while giving permanent harm to democratic institutions, constitutional mechanisms of control and liberal democracy in general.

Keywords: populism, democracy, Mexico, Argentina, Peru

Öz

Latin Amerika, popülizm çalışan araştırmacılar açısından önemli bir araştırma alanı olarak ortaya çıkıyor. Dünyanın bu bölgesinde, popülizmin farklı türlerine rasgelmek mümkün. Üstelik Latin Amerika'da, tarih boyunca, popülist liderlerin siyasal gücü ele geçirmeyi başardıkları söylenebilir. Elinizdeki çalışma, popülizm ve demokrasi arasındaki çatışmalı ilişkiyi incelemek niyetindedir. Bunu yaparken popülizm bir siyasal tarz olarak ve liderin merkezi rolüne referansla tanımlanacaktır. Bu doğrultuda, Arjantin'de Peron dönemi klasik popülizmi, Peru'da Fujimori'nin sağ popülizmi ve nihayetinde Venezüella'da Chavez'in sol popülizminin analizinin göstereceği üzere demokrasi ve popülizm ilişkisi farklı popülizmlerin varlığına rağmen büyük ölçüde aynı kalmıştır. Bu doğrultuda denilebilir ki popülizm, demokrasinin içerici kapasitesini artırmış, buna karşın, anayasal denetim mekanizmalarına, demokratik kurumlara ve genel anlamda liberal demokrasiye zarar vermiştir.

Anahtar Kelimeler: popülizm, demokrasi, Meksika, Arjantin, Peru

* Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, ayfergenc@gmail.com, Orcid: 0000-0002-4714-0639

Giriş

Dünyada –dün olduğu gibi – bugün de “popülizm hayaleti kol geziyor.”¹ 2018 yılında Latin Amerika'nın farklı ülkelerinde gerçekleşen seçimlerin sonuçları popülizm hayaletinin günümüzde yeniden canlandığına –belki de hiç ölmediğine – dair en kuvvetli emarelerden biri olarak nitelendirilebilir. Brezilya ve Meksika gibi kıtanın başlıca ülkelerinde peşi sıra iktidarı ele geçiren popülist liderler ve partiler, popülist yükselişin önemli örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır. 2018 yazıyla birlikte Meksika'da sol popülizm iktidarı ele geçirmiş görünürken, Brezilya'da sağ popülizmin yıllar süren sol iktidarlardan bayrağı devralması popülizmin farklı görünümleri ile kıtada var olmaya devam ettiğini kanıtlamaktadır.

Bir taraftan popülizm tanımlanması zor ve karmaşık bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Öbür taraftan gerek Latin Amerika bölgesinde gerekse dünya genelinde farklı sosyo-ekonomik ve siyasal gelişim süreçlerinde ve yine çeşitli ulusal konjonktürlerde popülizmin çeşitli örgütsel formlar altında var olabildiği (Roberts, 2006: 128) gerçeği bizi popülizm üzerine yapılacak bir tartışmanın belirli bir coğrafya üzerinde yürütülmesinin akademik açıdan daha üretken bir çaba olduğu sonucuna götürmektedir.

Türkiye'de popülizme dair literatür genel olarak değerlendirildiğinde tarihsel olarak geniş bir perspektifte farklı dönemleri konu edinen çalışmaların gerçekleştirildiği görülmektedir (Toprak, 2013; Erdoğan, 1998). Ayrıca, yine iddia edilebilir ki popülizm konusu Türkçe siyasal bilimler literatüründe ağırlıklı olarak teorik bakımdan incelenmiştir (Yılmaz, 2017; Özdemir, 2013). Popülizmi eleştirel bir biçimde inceleyen ve kavramın yetersizliklerine dikkat çeken çalışmalar da mevcuttur (Yalman, 1985). İktidardaki ve muhalefetteki popülizme dair çalışmalar ise büyük ölçüde Cumhuriyet dönemi halkçılık örnekleri (Baykan, 2017), 2002 sonrası AKP döneminin bir değerlendirmesi (Kalaylıoğlu, 2017) ve HDP-popülizm ilişkisi (Tekdemir, 2016) örnekleri ile sınırlı kalmıştır. Avrupa coğrafyasında popülizm ise İspanya (Özdemir, 2017; Yıldız, 2015²), Fransa ve radikal sağ popülizm (Saç, 2017) ve AB örnekleri temelinde (Çöpoğlu, 2017) analiz edilmiştir. Popülizm üzerine karşılaştırmalı bir analiz Aytaç ve Öniş (2014) tarafından gerçekleştirilmiş ve Türkiye'de Erdoğan iktidarı ile Arjantin'de Kirchner yönetimi popülizmin sağ ve sol ideolojilerle eklemlenmiş farklı türleri olarak incelenmiştir.

Elinizdeki çalışma popülizm ve demokrasi ilişkisinin uzunca bir tarihsel süreç içerisindeki gelişimini belirli bir coğrafya üzerinden incelemek niyetindedir. Bunun için dünyada çok (de la Torre, 2010; Roberts, 1995; Weyland, 1996; 1999) ama Türkiye'de bir hayli az çalışılmış olan (Topal, 2009) Latin Amerika bölgesi araştırma alanı olarak seçilmiştir. Bunun başlıca üç nedeni olduğu söylenebilir: Birincisi, kıtada popülizmin tarihsel yolculuğu dikkate alındığında gözlemleneceği üzere Latin Amerika'da popülizmin farklı türlerine rast gelinmektedir. Kıtanın tarihine bakıldığında farklı ekonomi politikalarını savunup işleyen çok sayıda popülizm türüne

1 Erken tarihli çalışmalarında Ionescu ve Gellner'in (1969) yaptıkları “dünyada popülizm hayaleti kol geziyor” tespitini bugün de tekrar etmek yanlış olmayacaktır.

2 Yıldız, ilgili çalışmasında, Yunanistan'dan Syriza ve İspanya'da Podemos örneklerini karşılaştırmalı olarak incelemektedir.

rastlanmaktadır. Farklı popülizm türlerinin demokrasi ile olan ilişkisinin incelenmesi popülizm-demokrasi ilişkisinin çözümlenmesinde genel geçer bazı tespitlere ulaşmamıza yardımcı olacağı düşünülmüştür. Aynı zamanda, farklı popülizm türlerine odaklanan çalışmaların azlığı dikkate alındığında (Aytaç ve Öniş, 2014: 42) çalışma ilgili literatüre mütevazı bir katkı da sunabilir. İkincisi, Latin Amerika'da popülizmin farklı türlerinin iktidarı ele geçirmiş ve ülkeleri yönetmiş olduğu gerçeği kıtayı popülizm konusu bakımından özgün kılmaktadır. Latin Amerika tarihsel bir süreklilik içerisinde popülist liderler tarafından ve popülist söylemler aracılığıyla yönetilmiştir. Sonuncusu ve en önemlisi, Latin Amerika popülizminin lider odaklı karakteristiğinin, popülizmin demokrasi ile olan çatışmalı ve ikircikli doğasını açığa çıkarmadaki işlevsel rolüdür.

Bu doğrultuda, popülist olarak nitelendireceğimiz iktidarların uyguladıkları farklı ekonomi politikaları popülizmin farklı türlerini ortaya çıkarmamıza yardımcı olacaktır. Ekonomi politikalarında açığa çıkan sağ ve sol ideolojilere yönelik eklemlemeler bizlere Latin Amerika'daki farklı popülizm türlerini ayırt etmekte kolaylık sağlayacaktır (Aytaç ve Öniş, 2014). Dolayısıyla, çalışma için seçilen örnekler tesadüfi değildir. Peron döneminin klasik popülizmi, Fujimori iktidarının neoliberal entegrasyonu hedef alan sağ popülizmi ve nihayetinde dağıtımcı ve nasyonalist politikalarıyla ortaya çıkan Chavez dönemi popülizmin farklı türlerinin örneklerini sunarken, aynı zamanda, tüm bu örneklerde ortak olan siyasal içeriği de daha görünür kılmamıza yardımcı olacaktır. Popülizmin farklı türlerinin analizindeki amaç, bu kadar geniş bir tarihsel ve ideolojik aralıkta dahi popülizmin bir siyasal tarz olarak liderden halka uzanmayı benzer biçimlerde başardığı ile bunun popülizmin demokrasi ile ilişkisinde ortaya çıkardığı çelişkilerin bu uzun süreçte ve çeşitlilikte neredeyse aynı kaldığıdır

Bu çalışma Latin Amerika popülizmini dönemlere ayırmak suretiyle tarihsel bir perspektiften incelerken onun demokrasi ile olan ilişkisini sorunsallaştıracaktır. Latin Amerika'da popülizmin demokrasi ile ilişkisi çelişkileri, ikilikleri ve süreklilikleri temelinde incelenecektir. Bunun için, öncelikle popülizm kavramı liderin uyguladığı bir siyasal tarz (Moffitt, 2016) olarak tanımlanacaktır. Popülizm kavramının bu biricik siyasal içeriğini daha belirgin kılmak adına farklı popülizm türlerine ekonomi politikaları ekseninde ayrı ayrı bakılacaktır. Ardından popülizm ve demokrasi arasındaki ilişki liderin liberal demokrasilerde sahipsiz ve boş bırakılan iktidar alanını nasıl doldurduğunun (sırasıyla Arjantin, Peru, Venezüella) örnekler üzerinden gösterilmesiyle incelenecektir. Son olarak, bu örnekler temelinde demokrasi ve popülizm ilişkisinin çatışmalı doğasının nasıl şekillendiği ve geliştiği anlaşılmasına çalışılacaktır.

I-Tanımların Gerekliliği: Popülizm ve Demokrasi

Popülizmin iktidarı ele geçirdiği ve kolay kolay bırakmak istemediği Latin Amerika'da popülizmin demokrasi ile olan ilişkisini inceleyebilmek için, öncelikle, popülizmin ne olduğunun tanımlanması gerekmektedir. Venezüella'nın efsanevi sol liderlerinden Chavez de radikal sağın sembol siyasal partilerinden Avusturya Özgürlük Partisi (FPÖ) de popülist olarak tanımlanmaktadır (Mudde ve Kaltwasser, 2013: 1). Şu durumda en başından belirtilmesi gerekir ki popülizm sorunlu (Sözen,

2017) ve tanımlanması bir hayli zor bir elastik kavram olarak nitelendirilebilir. Elinizdeki çalışma kapsamı gereği kendisi başlı başına bir literatür (Ionescu ve Gellner, 1969; Weyland, 2001) konusu oluşturan popülizm üzerine bir tanım geliştirmeye çalışmayacaktır. Sadece, popülizme dair literatürün üzerinde hemfikir olduğunu söyleyebileceğimiz bir asgari popülizm tanımı verilecek ve popülizme dair temel yaklaşımlar ele alınacaktır. Ardından, çalışma kapsamında popülizmin nasıl analiz edileceği tarif edilecektir. Bu ikinci aşamada, özellikle incelenen bölgenin –Latin Amerika – popülizmlerinin genel karakteristiği olarak beliren lider merkezlilik Moffitt'in (2016) popülizmi bir siyasal tarz (*political style*) olarak inceleme önerisini ön plana çıkaracaktır. Popülizmin bir siyasal tarz olarak tanımlanması onun demokrasi ile olan ilişkisini sorunsallaştırmakta da yardımcı olacaktır.

Son on yılda popülizmin yeniden bir tanımlanma sürecine girdiğini söyleyerek işe başlanabilir. Tarihsel süreç içerisinde popülist politikaların farklı ekonomik ve toplumsal koşullarla birlikteliğinin mümkün hale gelmesi neticesinde popülizmin tanımında vurgu *sosyo-ekonomik* boyuttan *siyasi* boyuta kaymış görünmektedir (Civelekoğlu, 2018). Popülizmi popülist olmayandan ayırmak adına siyasal boyuta odaklanılırken, popülizmin farklı türlerinin ayrıştırılmasında ekonomi politikalarına referans verilmiştir (Aytaç ve Öniş, 2014: 42). Bu doğrultuda, genel bir çıkarsama yapmak gerekirse tüm farklılıklarına rağmen son dönemde öne çıkan akademik tanımların hepsinin popülizmi siyasal bir olgu olarak gördüğü ve saf halk – yozlaşmış elit ikiliğini tanımlarına dâhil ettikleri söylenebilir (Mudde ve Kaltwasser, 2013: 8; Canovan, 1981: 294; Sözen, 2017). Buna göre, popülist siyasal programlar ve liderler toplumda iki karşıt kutup³ yarattığı ölçüde başarı sağlamışlardır. Yozlaşmış elit-saf halk ayırımına dayalı bu kutuplaşma, topluma müracaat etmek ve halka ulaşmak gibi toplum/halk odaklı sloganlarla da desteklenmiştir.

Popülizme dair literatür genel olarak incelendiğinde kavramın tanımlanmasına dair kabaca dört farklı yaklaşımın varlığından söz edilebilir: ideoloji olarak popülizm, strateji olarak popülizm, söylem olarak popülizm ve siyasal mantık olarak popülizm (Moffitt, 2016; Sözen, 2017). Popülizmi bir ideoloji olarak kavramsallaştıran çalışmaların (Canovan, 2002; Mudde ve Kaltwasser, 2013) öncüsü ve temsilcisi olarak nitelendirebileceğimiz isim Cas Mudde (2004, 2007) olarak belirlemektedir. Kavramı 'ince merkezli bir ideoloji' (*thin centered ideology*) olarak tanımlayan Mudde'ya göre popülizm toplumu iki karşıt kutup ekseninde bölme başarısı ile var olabilmektedir. Popülizmin bu asgari tanımı bölgelerarası karşılaştırmalı analizleri mümkün kılması bakımından işlevsel olarak nitelendirilebilir (Mudde & Kaltwasser, 2013). Popülizmi bir siyasal strateji olarak kavramsallaştıran yaklaşımların temsilcisi olarak kabul edebileceğimiz Weyland (2001: 14) ise popülizmi lidere vurguyla tanımlamaktadır. Buna göre popülizm, liderin hükümet gücünü aracısız ve doğrudan takipçilerinden aldığı destek sayesinde uygulamasını mümkün kılan bir siyasal strateji olarak tanımlanmaktadır. Bu yaklaşımda, lider ve halk arasındaki ilişki doğrudan ve kurumsallaşmamış bir ilişki olarak inşa olunur. Üçüncü yaklaşımda popülizm iyi halkı yozlaşmış elitlerin karşısına koyan bir siyasal söylem olarak tanımlanmaktadır

3 Mudde'ya göre (2007: 23) elitler ve halk arasında kurulan bu karşıtlık her şeyden önce ahlaki bir niteliğe sahiptir. Halkın "saf" olması; elitlerin ise "yozlaşmış" olarak nitelendirilmeleri karşıtlığın ahlaki niteliğini ortaya koymaktadır.

(Hawkins, 2009; de la Torre, 2010). Son olarak Laclau (2007) popülizmi bir siyasal mantık olarak tanımlamaktadır. Bu yaklaşımda popülizm, tatmin edilmeyen ihtiyacın veya talebin sistemdeki diğer karşılanmamış taleplerle birleşmesi sonucu sistemi ortak düşman olarak kurgulayan bir birliktelik oluşturmasına referansla tanımlanır. Yaklaşım, toplumu ya da halkı ön plana çıkarmasıyla diğer yaklaşımlardan büyük ölçüde ayrılır.

Elinizdeki çalışmada popülizmin farklı ekonomi politikaları ile eklenenebilme kapasitesinden ve popülizmin lider odaklı karakteristiğinden yola çıkılarak kavram, bir siyasal tarz (Moffit, 2016) olarak kavramsallaştırılacaktır. Popülist politikaların ve liderlerin çok çeşitli sosyo-ekonomik bağlamlarda ortaya çıkmış olması kavramı ekonomi politikaları ile doğrudan bağlantılı olarak tanımlamayı sorunlu hale getirmiştir (Mudde ve Kaltwasser, 2013: 2). Weyland'in (2001) vurguladığı üzere popülizmin ekonomik tanımı siyasal analizler için fazlasıyla karmaşıktır. Bu doğrultuda Weyland, popülizmin dağıtım (*distribution*) üzerinden değil de hükmetme (*domination*) temelinde açıklanması gerektiğini savunur. Çalışmanın teorik çerçevesi, popülizmin asgari tanımını esas almak suretiyle büyük ölçüde siyasal alanla sınırlı kalacak olmasına rağmen popülizmin farklı türlerine odaklanırken ekonomi politikalarına da atıfta bulunacaktır. Bu temelde sağ ve sol popülizm ayrımı yeniden dağıtım ve neoliberal küresel piyasalara eklenme temelinde gerçekleştirilecektir.

Burada not edilmesi gerekir ki, popülizmin tarihsel yolculuğu göz önüne alındığı takdirde kolaylıkla fark edileceği üzere popülizm hem devlet merkezli kalkınma odaklı ekonomi politikaları ile hem de neoliberal ekonomi politikalarıyla var olabilmektedir. Latin Amerika'da popülizmin tarihsel yolculuğu bunun önemli bir kanıtıdır. Klasik olarak nitelendirdiğimiz ve Peron dönemi⁴ Arjantin'ini belli başlı bir örneği olarak gösterebileceğimiz 1930 ve 1940'ların kalkınmacı ve ulusalcı ekonomi politikaları merkezli popülizmi de ve yine kıtada Fujimori, Menem ve Collor figürleriyle birlikte anılan neoliberal dönemin popülizmi de başarılı ve etkili olabilmektedir. Brezilya'da Fernando Collor de Mello, Arjantin'de Carlos Menem ve Peru'da Alberto Fujimori popülizm ve neoliberalizm eklenmesinin sembol isimleri olarak nitelendirilmektedir. Neoliberal olarak nitelendirebileceğimiz bu popülizmlerin iki temel karakteristiği bulunmaktadır: Hepsi neoliberal ekonomik politikaları başarıyla uygulamışlar ve kişisel plebisiter demokrasiler kurmuşlardır (Weyland, 1999: 379).

Öbür taraftan, özellikle Latin Amerika kıtasında popülist hareketler liderleri ile özdeş hale gelmiştir denilebilir. Moffitt'in (2016) önemle vurguladığı üzere popülizm çalışmalarında lidere mi yoksa partiye ya da harekete mi odaklanılacağı meselesine çalışılan bölgenin karakteristiği göz önünde bulundurularak karar verilmektedir. Kabaca belirtmek gerekirse, Latin Amerika'da popülizm çalışmalarının lidere odaklandığı, Avrupa'da ise daha çok parti ve harekete önem verildiği söylenebilir.

4 Brezilya'da Vargas ve Arjantin'de Peron iktidarları çok sınıflı koalisyonlar yaratmak suretiyle aşağı ve marjinalize toplumsal grupları sisteme entegre etmekte başarılı olmuşlardır.

Moffitt (2016), popülizmi ontolojik bir gerçeklik olarak ya da kavramı şeyleştirmek suretiyle tanımlamaktan kaçınmanın gereğini vurgulayarak onu siyasal tarz olarak kavramsallaştırmayı önerir. Bu doğrultuda, popülizmin uygulayıcısı (*performer*) olarak liderin rolüne odaklanılır. Popülist lider, sıradan görünerek halkla özdeşlik kurarken aynı zamanda olağandışı da görünmeyi başararak halkın liderliğine soyunur. Popülizmin siyasal tarz olarak tanımlanması liderin rolüne odaklansa da, popülist liderlerin popülist performans için uygun ortamı bulması her zaman olmasa da genellikle bir kriz ya da kargaşa dönemini takiben mümkün olur. Çalışmada örneklerini vereceğimiz Arjantin, Peru ve Venezüella örneklerinin de kanıtlandığı üzere popülist liderler güvenlik ya da ekonomik krizleri takiben elverişli koşullarda performanslarını icra edebilir hale gelirler.

Öte yandan, popülizmin son on yıldaki yükselişi her şeyden önce demokrasinin krizi ile açıklanabilir. Siyasal parti üyeliğinin dramatik bir biçimde azaldığı, toplumun kendisini artık ana akım siyasetle özdeşleştirme yeteneğini kaybettiği ve nihayetinde toplum nezdinde siyasetçilere yönelik artan öfke ve hayal kırıklığı popülizmin yükselişinin temel etkenleri olarak belirir (Moffitt, 2016). Popülizmin demokrasiyi içine girdiği meşruiyet krizinden çıkaracağına inananlar ile popülist yükselişi demokrasinin geleceği bakımından temel sorun olarak görenler arasındaki uzlaşmaz tartışma ise popülizm ve demokrasi arasındaki ilişkiyi deyim yerindeyse paradoksal kılmaktadır. Konumuzun temelini teşkil eden bu ilişkiyi çözmek için bu noktada demokrasinin tanımlanması – ya da en azından popülizmle olan ilişkisini paradoksal kılan niteliklerinin açığa çıkarılması – gerekmektedir.

Liberal demokrasi anlayışının odaklandığı nokta azınlık haklarının anayasal güvencesidir. Diğer bir deyişle çoğunluğun iktidarı karşısında azınlıkların temel haklarının tehdit edilmesinin önüne geçilmesi anayasal kurumlar ve *checks and balances* (denge ve denetleme) sistemi üzerinden sağlanmalıdır. Bu demokrasi tanımında aracı ve temsili kurumlar işlettikleri denetim mekanizmasıyla demokrasinin bir çoğunlukçu demokrasi halini almasını engeller. Örneğin Dahl (1989: 154) popülizmi çoğulcu demokrasi ile eş değer görür ve azınlıkların anayasal haklarının korunmasını liberal demokrasinin yapıtaşı olarak yorumlar. Yine, Rueschemeyer ve diğ. (1992)'nin demokrasi tanımlamalarında insan hakları, medya özgürlüğü, örgütlenme ve bilgiye erişim hakkı gibi bileşenler de önemli bir yer tutar. Hâlbuki demokrasinin halk egemenliğini ön plana çıkaran ve onun çatışmacı doğasına odaklanan radikal demokrasi tanımında (Laclau ve Mouffe, 1985) demokrasi kitlelerin ve çoğunluğun yönetimi şeklinde tanımlanır ve vurgu azınlıkların korunmasından ziyade demokrasinin çatışmacı doğası üzerine yerleştirilir. Böylece demokrasinin radikal tanımında halk ve çoğunluk ön plana çıkar.

Özetle demokrasiye yönelik farklı yaklaşımlardan gözlemlenebileceği üzere anayasacılık ile halk iradesi arasında sürekli bir çelişki vardır. İşte bu çelişki, günümüz liberal demokrasilerinde iktidarın alanı deyim yerindeyse boş bırakılması ile ilgilidir. Lefort'un (1986) vurguladığı üzere liberal demokrasilerde iktidarın alanı ne kral, ne bir parti lideri ne de bir Führer tarafından işgal edilmektedir. Diğer bir deyişle, iktidarın alanı sahipsiz ve boş bırakılmıştır. Popülizmin başarısı bu boşluğun lider tarafından doldurulmasını mümkün kılmasıdır. Popülist liderler, liberal

demokrasilerin sahihsiz bıraktığı bu boş alana yerleşir (Moffitt, 2016). Takip eden bölümde ampirik örnekler üzerinden popülizm ve demokrasi arasındaki ilişkinin nasıl geliştiği Latin Amerika coğrafyasındaki çeşitli popülizmler üzerinden tartışılmaya çalışılacaktır.⁵ Aşağıdaki örneklerin seçilme nedeni, her birinin liderleriyle özdeşleşmiş ancak farklı ekonomi politikaları ile eklenilebilmiş olmalarıdır. Bu sayede, söz konusu örnekler üzerinden popülizm kavramı bir siyasal tarz olarak incelenebilmiş ve tüm farklılıklarına rağmen bir başlık altında ve belirli bir kavramsallaştırma – siyasal tarz – ekseninde analiz edilebilmiştir.

Arjantin’de Peron, Peru’da Fujimori ve Venezüella’da Chavez örnekleri incelenirken, bu ülkelerdeki popülizmin yükselişine, Moffitt’in (2016) popülizmi bir siyasal tarz olarak tanımlarken kullandığı üçlü bileşen üzerinden bir açıklama getirilmeye çalışılacaktır. Bunu için öncelikle popülizmin halk-yozlaşmış elit ikiliğini kurması, ardından siyasal liderlerin “sıradan” performanslar üzerinden kendilerini nasıl halkla özdeş kıldıkları ve son olarak da kriz, tehdit gibi korkular temelinde halkı birleştirdikleri incelenecektir.

II. Farklı Popülizm Türleri ve Demokrasi

Popülizm, ilk ortaya çıktığı dönemde, daha çok milliyetçi ve ithal ikameci ekonomi politikaları ekseninde tanımlanıyordu. Ancak 1980’ler ve 1990’lar popülizm ile neoliberal ekonominin beklenmeyen uyumuna sahne oldu (Roberts, 1995; Weyland, 2001). 1990’lı yıllarda neoliberal politikalara tepki olarak Venezüella’da gelişen sol da yine popülist idi. Özetle Latin Amerika’nın son yüz yılında popülizm farklı türleriyle ve farklı eklenme imkânlarını iyi değerlendirmesi sayesinde farklı görünümde var olmayı başardı.

Aşağıda inceleyeceğimiz ve popülizmin farklı türlerini temsil eden örneklerde sağ ve sol popülizm ayrımı Levitsky ve Roberts’ın (2011: 5-6) önerdiği teorik çerçeve ekseninde kurgulanmıştır. Bu ayrımında özellikle toplumsal ve ekonomik eşitsizlikleri azaltmaya dönük yeniden dağıtım mekanizmalarına öncelik vermeleri temelinde sağ ve sol popülizm ayrımı gerçekleştirilmiştir. Buna göre, Peron dönemi Arjantin popülizmin kıtadaki ilk ve klasik örneklerinden birini oluşturması bakımından klasik popülizm olarak adlandırılmıştır. Chavez dönemi Venezüella toplumsal ve ekonomik eşitsizlikleri azaltmayı ve yeniden dağıtımı ön plana çıkaran ekonomi politikaları ile sol popülizm olarak değerlendirilmiştir. Fujimori dönemi Peru ise ekonomik istikrarı ve neoliberal piyasalarla eklenmeye yoğunlaşan, ancak yeniden dağıtıma öncelik vermeyen ekonomi politikaları ile sağ popülizm örneği olarak sunulmuştur.

Latin Amerika örneği tarihsel süreç içerisinde incelendiğinde popülizmin farklı ideolojiler ile eklenmesinin onun demokrasi ile olan ilişkisinde büyük dönüşümler yaratmadığı hemen fark edilmektedir. Popülizmin çeşitli görünümünde demokrasi ile olan ilişkisi demokrasinin “içerici ve halkçı” yönünü kuvvetlendirirken demokrasinin liberal sıfatını büyük ölçüde yok etmiştir. Bu

5 Demokrasi ve popülizm ilişkisi üzerine derinlemesine bir inceleme için bkz. (Mudde ve Kaltwasser, 2013)

doğrultuda popülizmin gelişimiyle birlikte azınlık haklarının korunmadığı bir demokrasi türü – çoğunlukçu demokrasi – dünden bugüne siyaset sahnesinde galip gelmiştir.

A-Klasik Popülizm ve Peron

1930’lar ve 1940’lar popülizmin dünya genelinde ikinci dalgası, Latin Amerika bölgesindeki ilk dalgası olarak nitelendirilebilir. Klasik popülizm olarak nitelendirebileceğimiz Peron örneği hem popülizm literatürü hem de bizzat Arjantin tarihi bakımından bir nevi referans noktası olarak kabul edilmektedir.

Moffitt’in (2016) popülizmi tanımlarken vurguladığı üzere popülist yükseliş genellikle bir kriz veya kargaşa sonrası dönemde gerçekleşmektedir. Arjantin’de popülizm öncesi dönem, derin ekonomik kriz dönemidir. Dönemin hükümeti, muhalifler tarafından, muhafazakâr ve aristokrasi yanlısı “Concordancia” adlı bir koalisyon kurmak suretiyle zenginleri korumaya yoksulları ise daha da marjinalize etmeye yönelik bir “oligarşik” yönetim olarak tarif edilmiştir. Peron, işte böylesi bir ekonomik ve siyasal ortamda popülist söylemi ve ekonomi politikaları ile iktidarı ele geçirmeyi başarmıştır.

Juan Peron’un liderlik tarzı da popülist siyasetin başarısında önemli bir pay sahibi olmuştur. Yoksulların anası olarak kabul edilen eşi Evita üzerinden sağladığı destek, onun halk tarafından bir halk adamı olarak görülmesini sağlamıştır. Yine, cunta yönetimi altında hapis yatmış olması onu diğer siyasal elitlerden ayırır ve halka yaklaştırır rol üstlenmiştir⁶ (Horowitz, 1990).

Egemenliğin bir kaç elitin elinde olduğu toplumlarda popülizmin ortaya çıkışı ve özellikle toplumun alt kesimlerini içerici karakteristiği demokrasi için faydalı görülmektedir (Arditi, 2003) Örneğin, Peron dönemi Arjantin incelendiğinde önceden dışlanmış kesimlerin siyasete dâhil edildiği görülmektedir (Postero, 2010: 18-34; Anria, 2016: 99-108). Peron ki kendisi 1943 yılında iktidarı askeri darbe ile ele geçiren cunta yönetiminin iş/emek bakanlığının yöneticisi konumundadır, halk vurgusu yaparak sosyalist olmayan bir ideolojik çerçeve içinde işçi sınıfının siyasal entegrasyonuna yönelik politikalar uygulamıştır (Drake, 2009). Yüksek ücretler, çalışma koşullarının iyileştirilmesi, artan yardımlarla birlikte Peron işçilere ve diğer sıra dışı kesimlere kaybettikleri haysiyetlerini geri kazandırmış ve onlara umut olmuştur (Wolfenden, 2013). Bu doğrultuda Peron yönetimi, hakiki (sahici) halkı, işçi sınıfı ve alt sınıflar üzerinden tanımlamış; yozlaşmış eliti de, emperyalist bağlantıları olan oligarşi (özellikle ihracata yönelik büyümeyi savunan üst sınıflar) ve evrensel değerlere referans veren entelektüellerle özdeşleştirmiştir (Sözen, 2017).

6 Peron dönemi popülizmini siyasal tarz olarak tanımlarken bazı sorunların ortaya çıktığı kabul edilmelidir. Moffitt’in lider performanslarına vurguyla siyasal tarz olarak popülizm tanımı son dönem popülizmlerini anlamak açısından çok daha elverişlidir. Peron döneminde kitle iletişim araçlarının kullanımının kısıtlılığı popülizmin henüz bir performans gösterisine dönüşmediğini göstermektedir. Ancak uzun sayılabilecek bir tarihsel süreçte popülizmi anlamak istiyorsak popülizmin tanımlarındaki belirli konulardaki vurguları artırıp azaltabilmeliyiz. Peron örneğinde Moffitt’in siyasal tarz olarak popülizm tanımındaki kriz sonrası koşulların bir sonucu olarak popülizme ağırlık verilirken performans olarak popülizm tanımlamasına yönelik iddialar sınırlı kalmıştır.

Örneğin dönemin Arjantinli bir işçisiyle yapılan röportajda kendisi her başkente gittiğinde nasıl yabancı gibi hissettiğinden, giyim tarzından dolayı bakışları nasıl üzerinde topladığından ve polisin kendisi gibi işçi ve yoksullara nasıl da kötü davrandığından bahsetmektedir. Zengin ve şehirli tarafından *Cabecita negra*⁷ olarak adlandırılan işçiler küçümseme ve alaya maruz kalmaktadırlar. Örneğin, daha sonra Peronist olacak bir işçi, Peron iktidara gelmeden önceki dönemde (1930'larda) yaşadığı güçsüzlük ve aşağılanma hislerini tarif ettikten sonra "Peron'la hepimiz maço olduk" demiştir (James, 1988: 29 aktaran Sözen, 2017).

Öte yandan, Peron döneminde patronaj ilişkileri ciddi bir artış göstermiştir. Hak temelli olmayan personel alımları, yükselmeler ve atamalar anayasal ve demokratik kurumlara zarar vermiş, onları siyasallaştırmıştır. Yine muhalefetin ifade özgürlüğü kısıtlanmıştır. Bu dönemde medyaya yönelik baskılar artmıştır. Peron, iktidarına engel olarak gördüğü anayasal kurumların önünü kesmek adına anayasa yargıçlarını yargılamıştır (McGuire 1999; Wolfenden, 2013).

Genel olarak bakıldığında, Latin Amerika'da popülizmin birinci kuşağı açısından söylemek gerekirse popülist siyaset önceden dışlanmış toplumsal kesimlere tanınırlık sağlamış, onları siyaseten makbul hale getirmişti. Öte yandan, Peronizm siyasal muhalefete neredeyse hiç alan bırakmamıştır (McGuire, 1999). Bunun için, liberal demokrasinin anayasal güvencelerini yok etmiş, çoğunlukçu bir demokrasi anlayışı getirmek suretiyle çoğunluğun yönetimi için azınlığı feda etmiştir.

B-Sağ Popülizm ve Fujimori (1990-2000)

1990'lı yıllarda siyaset bilimciler Peru'da Fujimori'nin başını çektiği bir yeni popülizm dalgasının – neopopülizmin – Latin Amerika siyasetinde kendini iyiden iyiye hissettirmeye başladığını haber veriyorlardı. Bu yeni modelin başlıca iki niteliği olduğu söylenebilir: Bunlardan birincisi klasik popülizmin aksine işçi sınıfını değil de; kayıt-dışı ekonomide çalışan toplumun geniş kesimlerinin desteğini kazanmış olması; diğeri ise neoliberal ekonomi politikalarını yerleştirmede ve sürdürmede gösterdiği başarıdır (Ellner, 2003: 140-141).

Moffitt'in (2016) popülizm öncesi kriz ve kargaşa koşullarına yönelik vurgusu Peru örneğinde de teyit edilmektedir. Fujimori öncesi Peru yüksek – hatta hiper – enflasyon oranları (yüzde 7629) ile kendini dışa vuran ekonomik kriz şartları altında yaşamaktadır. Tıpkı Peron öncesi Arjantin örneğinde gördüğümüz üzere ekonomik kriz ülkenin alt sınıflarını daha da marjinalize etmiş ve sistemden dışlamış görünümündedir. Aynı dönemde, Peru'da, Castro'dan ilham alan sol isyancı hareketlerin ortaya çıkardığı şiddet ve güvensizlik ortamı devleti deyim yerindeyse çöküşün eşiğine getirmiştir. Sadece 1989-90 senelerinde polis kayıtlarına göre siyasal şiddet olaylarına bağlı olarak 7 bin kişi hayatını kaybetmiştir. Ülkede ekonomik ve siyasal kriz süreçlerine eklenen siyasal partiler ve toplum arasındaki bağın kopukluğu ve beraberinde getirdiği temsil sorunu da ayrı bir krize dönüşmüş durumdadır. Seçimden hemen önce yapılan anketlerde halkın sadece

7 Cabecita negra bir kuş türüdür. Kafalarının koyu renkli olması nedeniyle bu kuş türüne benzetilen dönemin Arjantinli alt-sınıflarına bu lakap takılmıştır.

yüzde 10'unun kendisini hali hazırda var olan siyasi partilerle özdeşleştirebildiği belirtilmektedir. İşte Fujimori bu ekonomik ve siyasal şartlar altında iktidara gelmiştir (Levitsky ve Loxton, 2013: 165).

Fujimori, var olan hiçbir siyasal partinin kendisine fırsat tanımayacağını farkında ve yine aynı siyasal partilerin toplum nezdinde yaşadığı güven kaybindan ilhamla Change 90 adıyla kendisi sil baştan yeni bir parti kurmuştur (Levitsky ve Loxton, 2016: 1645). Moffitt'in popülizmi lider performanslarına vurguyla bir siyasal tarz olarak tanımlama önerisi Fujimori örneğinde bariz biçimde uygulanabilmektedir. Kendini "halk adamı" olarak tanımlayan Fujimori, "göçmen işçi çocuğu" olmasını vurgulayarak seçim kampanyasını alt sınıflara seslenme temelinde kurgulamıştır. Fujimori, seçim kampanyası boyunca, sistemin dışında (*outsider*) ve yozlaşmış sisteme karşı olma performansını başarıyla sergilediği ölçüde toplumun sıra dışı kesimlerini kendine çekebilmiştir. Peru'da siyasetle uğraşanların genelde beyaz, varlıklı ve yaşlı olmaları Fujimori'nin kendisini bu oyunun dışında bir yabancı olarak sunmasında yardımcı olmuştur⁸.

Fujimori seçim kampanyasında anti-neoliberal bir retorik kullanmak suretiyle başta kayıt-dışı ekonomide çalışan geniş kitleleri içermeye çalışmış ve bunu başarmıştır. Örneğin, sokak satıcılarının statüsünün yasallaştırılması ve onlar için özel bir banka kurulması gibi konularda Fujimori bir hayli çaba sarf etmiştir (Ellner, 2003: 151). Ancak, iktidarı ele geçirir geçirmez neoliberal reformların bizzat yürütücüsü haline gelmiştir (Ellner, 2003: 143). Fujimori, seçim dönemindeki en güçlü rakibi olan Llosa'nın kadrosunu ödünç almış ve hızla neoliberal reformları uygulamaya yönelmiştir. Neoliberal politikalara bu yöneliş, bir taraftan onun alt-sınıflardan sağladığı desteği azaltırken⁹, öbür taraftan ordu ile olan ittifakını güçlendirmesini de sağlamıştır (Ellner, 2003: 148). Bundan sonra Fujimori'nin popülizmi her geçen gün daha da sağa kaymıştır.

Fujimori, seçim kampanyası süresince, ülkenin ekonomik sıkıntıları karşısında nasıl bir ekonomi politikası yürüteceğine dair ideolojik tanımı açık bir program telaffuz etmekten kaçınmıştır. Sıkça kullandığı "dürüstlük, teknoloji ve çalışma" sloganından da anlaşılacağı üzere Fujimori'nin kampanyası onun ideolojik tanımdan yoksun bir ekonomik söylemi tercih ettiğini göstermektedir. Ancak, iktidarı ele geçirdikten sonra Fujimori, neoliberal politikaları hayata geçirmeye dönük ekonomi politikalarına yönelmiştir. Fujimori, iktidarının ilk yıllarında uygulanmasını öngördüğü neoliberal ekonomik paket uyarınca ilk önce rakibi Llosa'nın önerdiğinden de katı bir istikrar programının gerçekleştirilmesi için kollar sıvamıştır. Bu istikrar programı, ülkedeki yüksek enflasyon oranlarını düşürmeye yöneliktir. Bu amaçla, istikrar programı uyarınca kamu harcamaları ve istihdamında kısıtlamaya gidilirken, öbür taraftan, devlet hizmetlerine yönelik vergiler arttırılmıştır. Ardından, ikinci aşamada, istikrarın ötesine geçecek biçimde Peru ekonomisinin neoliberal yapısal uyumu ekseninde finansal ve emek piyasalarının deregülasyonu, tarifelerin düşürülmesi ve kamu kuruluşlarının özelleştirilmesi süreci başlatılmıştır. Bu reform

8 Daha önce hiçbir siyasal parti tecrübesi olmayan profesör Fujimori'nin 1990 yılındaki seçim zaferi Peru siyasi tarihindeki en büyük seçim sürprizi olarak nitelendirilmiştir (Panfichi, 1997: 226-227 aktaran Levitsky ve Loxton, 2013: 164).

9 Fujimori, neoliberal politikaları uygulamaya başladıktan hemen sonra Peru'da gerçekleştirilen 1993 tarihli anayasa referandumunda oyların sadece yüzde 52'sini alabilmiştir (Roberts ve Arce, 1998'den aktaran Ellner, 2003: 151).

paketleri ile nihayetinde üçüncü aşamada, Peru ekonomisinin neoliberal küresel piyasalara tam entegrasyonu hedeflenmiştir (Roberts, 1995: 95-96).

Yukarıda özetlediğimiz ekonomi politikaları sonrasında ülkede işsizlik artarken devletin yeniden dağıtım rolü büyük ölçüde aşınmıştır. *Fujischock* olarak adlandırılan bu dönemde yoksulluk içinde yaşayan Peruluların sayısı yüzde 54'e yükselmiştir. Buna rağmen, Fujimori, bir taraftan, neoliberal dönüşümü hedefleyen ekonomi politikalarını uygularken, öbür yandan, anti-elitist ve yerleşik kurumları eleştirmeye ağırlık veren popülist siyasal stratejisini uygulamaya devam etmiştir. Neoliberal ekonomi politikalarının halk üzerinde oluşturduğu baskıya ve hoşnutsuzluğa rağmen, Fujimori'nin popülist siyasal stratejisini sürdürmesini sağlayan, onun, var olan kurumlara karşı açtığı savaş gibi görünmektedir. Anayasa mahkemesi, siyasal partiler ve parlamentoyu yozlaşmış kurumlar olarak nitelendiren söylemle desteklenen stratejisi, Fujimori'nin popülist politikalarını sürdürmesini mümkün kılmıştır (Roberts, 1995: 96). Peru kurumlarını karşısına alan bu popülist strateji, takip eden dönemde, Fujimori iktidarı altında popülizm ve demokrasi arasındaki ilişki bakımından da olumsuz sonuçlar doğurmuştur.

Fujimori iktidarının popülizmin otoriteriyen ve demokrasi karşıtı yönünü göstermesi bakımından taşıdığı özgün değer *autogolpe* (hükümet darbesi) temelinde anlaşılabilir. Peru'da Fujimori'nin iktidarı ele geçirmesi ona Meclis'te çoğunluk sağlamamıştır. Buna bağlı olarak Fujimori döneminde yürütme ve yasama arasında açık bir savaş ortaya çıkmıştır. Bu savaş, 1992 yılında bir hükümet darbesinin Kongreyi kapatması, anayasayı askıya alması ve nihayetinde yargıyı yeniden yapılandırması ile sonuçlanmıştır. Darbe sonrasında Kongre üyeleri tutuklanmış, iki haber ajansı kapatılmıştır. Yine bu dönemde, Peru İnsan Hakları Komisyonu Hukuki İşler Başkanı ve daha başka insan hakları konusunda önemli figürler posta yoluyla gerçekleştirilen bombalı saldırılarda yaralanmıştır 1991 yılında yine posta yoluyla gönderilen bir patlayıcı ile Cambip Gazetesi'nin baş editörü Melissa Alfaor öldürülmüştür (Levitsky ve Loxton, 2013).

Öte yandan Fujimori döneminde marjinalize edilmiş sınıflardan biri olarak kadınların ciddi siyasal kazanımlar elde ettiğini söyleyebiliriz. 1995-2000 yılları arasında üç kadın siyasetçinin meclis başkanı olarak görev yaptığı not edilmelidir. Yine Fujimori döneminde 1996 yılında Kadın ve İnsani Gelişimi Teşvik Bakanlığı kurulmuştur. 1997'de ise yine kadınlar için siyasal partiler bazında bir kota uygulaması başlatılmış ve kadın milletvekillerinin seçilmesi teşvik edilmiştir. Kadınların siyasal süreçlere dâhil edilmesi dışında ayrıca Fujimori, yoksulların sisteme entegrasyonu adına ve demokrasinin içerici niteliğini genişletecek biçimde özelleştirmelerden elde edilen gelirlerin özellikle yoksul kesimlere yönelik olarak kullanılmasını sağlamıştır.

C-Sol Popülizm ve Chavez

Genel olarak 1990'lı yılların sonlarında belirmeye başlayan sol popülizmin kıtada ortaya çıkışının önemli gerekçelerinden biri ABD ve IMF başta olmak üzere uluslararası güçlere devredilen egemenliğe yönelik halk tepkisidir. Venezüella özelinde konuşmak gerekirse, 1990'lı

yıllarda ülkede bir yandan demokratik siyasal sistemin krizi¹⁰ öbür yandan neoliberalizmin ekonomi politikalarının ortaya çıkardığı tepki popülist yeniden doğuşu tetiklemiş ve Chavez'i siyaset sahnesine çıkartmıştır¹¹ (Hawkins, 2003). Chavez'in Venezüella'da 1990'ların sonunda kazandığı zaferi, geleneksel, devletçi popülizmin tarihin çöp sepetine henüz atılmamış olduğunu kanıtlamıştır (Roberts, 2017: 136).

Chavez dönemi radikal sol popülizmin önemli bir örneğini oluşturmaktadır. Sol popülizmin temel hedefi neoliberal ekonomi politikalarına alternatif bir başka düzen arayışı olarak özetlenebilir. Öyle ki Chavez ile popülizmin neoliberalizmin yaralarını sarmaya yönelik toplumsal ve iktisadi içerme ve devletin refah, kalkınma ve yeniden dağıtım odaklı özünü yeniden ortaya çıkardığını görüyoruz. Sol popülizmin Venezüella örneğindeki temel itici gücü petrol merkezli eşitlikçi yeniden dağıtım odaklı ekonomi politikaları olmuştur. Bu dönemde, yeniden dağıtım politikaları ekseninde, devlet kaynakları toplumun ihtiyaçlarına yönelik olarak paylaştırılmıştır. 1998-2011 yılları arasında Venezüella'da GSMH'nin toplumsal harcamaya ayrılan kısmı önceki döneme kıyasla iki katına çıkarken, ülkedeki yoksulluk oranı yüzde 60'lardan yüzde 30'lara gerilemiş ve aşırı yoksulluk oranları yüzde 70 oranında azalmıştır (Hetland, 2018: 281). Özetle, Chavez neoliberalizmin özelleştirme, devletin ekonomiden çekilmesi gibi pratiklerinin karşısına toplumdaki eşitsizlikleri önlemede aktif bir devlet müdahalesi geleneğini koymuştur. Devlet özellikle yoksul kesimler için bir refah dağıtıcı ve yine bu kesimlerin tüketimini arttırıcı bir aktif rol üstlenici haline gelmiştir. Bu dönemde ülkede yoksulluk oranı 2002 yılındaki yüzde 55.4 seviyesinden 2009 yılında yüzde 28.5'e düşmüştür (Roberts, 2013).

Chavez'in liderlik özellikleri Moffitt'in (2016) vurguladığı ve liderin sergilediği "sıradan davranışlar"ın halk-lider özdeşliğinin kurulmasındaki önemini kanıtlamaktadır. Chavez'in kendini topluma sunarken kullandığı halk dili, kendi TV kanalında dans etmesi ve çiftçi çocuğu olmasına yönelik vurgu yozlaşmış siyasal elit karşısında halk adamı Chavez imajının güçlenmesine katkı sağlamıştır.

Chavez yönetimi altındaki Venezüella örneği incelendiğinde popülizm ve demokrasi ilişkisine dair belli başlı sonuçlara ulaşmak mümkün görünmektedir: Ancak öncelikle not edilmelidir ki petrol temelli Venezüella ekonomisi fırsatçı olarak nitelendirilebileceğimiz millileştirme politikaları ile uyum içinde Chavez'in cömert toplumsal yardım programlarını mümkün kılmıştır. (Braun, 2011: 3-4). Öte yandan Chavez, diğer popülist liderlerden farklı olarak siyasal içermeyi ve siyasal katılımı sadece seçimler temelinde ya da nüfusun marjinalize edilmiş kesimlerine yönelik toplumsal yardımlarla sınırlandırmamıştır. Chavez, kamu hizmetlerinin belirlenmesinde ve gerçekleştirilmesinde halk katılımını sağlayabilmek için çok sayıda farklı kanalın inşa edilmesini sağlamıştır (Roberts, 2017: 138). Liberal demokrasiye alternatif bir başka, halk katılımını hedef edinen bir radikal demokrasi anlayışını savunmuş ve uygulamaya çalışmıştır.

10 Siyaset sahnesinin daimi iki partisinin (AD ve COPEI) kamuoyu tarafından artık bir siyasal temsil mekanizması olarak görülmemeye başlanması da bu süreci tetiklemiştir (Roberts, 2013: 141)..

11 Chavismo hareketinin ortaya çıkışını hazırlayan tarihsel sürece dair derinlemesine bir analiz için bkz. (Hawkins, 2003)

Chavez “Halk Başrolde” sloganıyla hareket etmek suretiyle toplumun geniş kesimlerinin siyasal ve toplumsal bakımdan sisteme yeniden entegrasyonunu hedeflemiştir. Siyasal katılım bağlamında Chavez, anayasanın hazırlanması ve onay süreçlerine plebisiter biçimde halkın doğrudan katılımını sağlamayı hedeflemiştir. Chavez, yeni anayasa hazırlığı sürecinde siyasal partilere atıf yapmaksızın doğrudan vatandaş ve sivil toplum odaklı ve katılımcı bir demokratik sürece işaret etmektedir. Yine söz konusu yeni anayasa halk egemenliğinin gerçekleştirilmesinde referandumların önemini vurgulamayı ihmal etmemiştir. Anayasa, ayrıca, Bolivaryan Komitelerini kurmuş ve vatandaş meclislerinin bağlayıcı karar alabileceklerinden dahi bahsetmiştir (Roberts, 2013).

Siyasal katılım bağlamında halka verilen öncelik, toplumsal içerme süreçleri ile de tamamlanmıştır. Chavez döneminde, toplumsal eşitsizliğin ortaya çıkardığı yoksul yerleşim yerleri olarak Baraka bölgelerindeki milyonlarca çocuk ücretsiz eğitim hakkı elde etmiştir. Bu bölgelerde yaşayan 3 milyon insan ilk kez içilebilir suyla tanışmıştır (Ellner, 2001). 2005 sonrasında siyasal ve toplumsal katılımı birleştirici biçimde vatandaşların yerel meclisleri oluşturulmuştur. Bu meclislerin hükümetten fon alıp lojman yapımı gibi konularda yatırım kararı alabilmeleri sağlanmıştır (Roberts, 2013).

Liberal demokrasinin anayasal güvence mekanizmaları ve kurumları ise Chavez iktidarı altında büyük bir deformasyona uğramıştır. Bu dönemde, yargı kurumları ve seçim üst kurulları Chavez yanlısı kimselerle doldurulmuş ve kurumlar politize edilmiştir. 2004 yılında ülkenin en yüksek yargısal otoritesi konumunda bulunan “Yüksek Adalet Mahkemesi” bu siyasallaşma ve kadrolaşma politikalarının merkezi haline gelmiştir. Yine bu dönemde Chavez yönetimi altında çıkarılan Telekomünikasyon Organik Yasası “ulusun çıkarına ters düşen yayınları” yasaklama yetkisini iktidara teslim etmiştir. Böylece muhalefetin hem anayasal koruması ortadan kaldırılmış hem de sesi kısılmıştır.

Hem Chavez ve sol popülizm hem de Fujimori ve sağ popülizm örneğinde görüldüğü üzere Latin Amerika’da dışlandıkları iddiasıyla ortaya çıkan popülist liderler, yozlaşmış olarak niteledikleri ve temsil etme becerisini yitirdiğine inandıkları kurumlara karşı açık bir savaş açmışlardır. Bunun bir uzantısı olarak da siyasi partiler, yasama ve yargı giderek siyasete dair süreçlerden dışlanmışlardır. Öte yandan içerme olarak nitelendirebileceğimiz daha önce dışlanmış olan grupların siyasete dâhil edilmesi sürecinde hem Chavez’in hem de Fujimori’nin katkıları önemlidir. Kadınların ve yoksul kesimlerin – ki daha önceki iktidarlar döneminde en fazla dışlanan kesimler bunlardır – siyasete dâhil edildikleri görülmektedir. Toplumun siyasal ve toplumsal yeniden entegrasyonu, söz konusu örneklerde görüldüğü üzere, popülist siyaset sahnesinde gerçekleştirilebilmiştir.

Sonuç

Çalışma boyunca, Latin Amerika’da popülizmin tarihsel süreçte geniş kitleleri etkilemeyi başarmış farklı türlerinin iktidar deneyimleri demokrasiye etkileri bakımından değerlendirilmiştir. Genel olarak bakıldığında, ilk aşamada söylenmesi gereken şudur ki popülist yönetimler altında

daha önce siyaseten ve sosyo-ekonomik olarak marjinalize edilmiş kesimler yeniden sisteme entegre olabilmıştır. Bu sayede siyasal temsil kriziyle boğuşan demokrasilerin içerici boyutları genişletilmiştir. Öte yandan, Latin Amerika'daki popülist iktidarların demokrasiyi azınlıkların ve muhaliflerin haklarının güvence altına alınması bakımından geliştirdiğini söyleyemeyiz. Bir diğer deyişle liberal demokrasinin anayasal güvence ve kurumları öne çıkararak tanıdığı temel alındığında Latin Amerika popülizmlerinin demokratikleştirici olduğunu söylemek bir hayli güçleşmektedir. İktidarı ele geçiren popülist liderler, kısa süre içerisinde muhaliflerinin sesini kısma yönelik önlemler geliştirmişlerdir. Bunu, medya yasakları, anayasal kurumların siyasallaştırılması gibi farklı pratikler üzerinden gerçekleştirmişlerdir. Fujimori örneğinde görüldüğü üzere muhalefetin sesinin kısılması bazen muhaliflerin yaşam güvenliğine dahi zarar verecek seviyeye ulaşabilmiştir.

Ayrıca, yukarıda incelediğimiz tüm örneklerinde gördüğümüz üzere popülist hareketler liderler ile özdeşleşmektedirler. Popülist olarak nitelendirilebileceğimiz liderler, iktidarı yürütmede toplamayı tercih etmektedir. Bu da kurumsal *checks and balances* (denge ve denetleme) sistemi aleyhine gerçekleşmiştir. Aynı doğrultuda, muhalif gruplar yönetim mekanizmalarından ve kurumlardan dışlanmış ve sistem içinde marjinalize ve kriminalize edilmiştir.

Güncel gelişmelere bakıldığında fark edileceği üzere 2018 yılı ile birlikte popülizm, Latin Amerika'da adeta yeni bir sayfa açmıştır. Önce Mayıs ayında Kolombiya¹², ardından Temmuz ayında Meksika ve en son olarak da Brezilya'da popülist liderler iktidarı ele geçirdiler. Son gelişmeler ekseninde Latin Amerika'da demokrasi ve popülizm arasındaki ilişkinin nasıl bir seyir izleyeceğini söylemek güç görünse de yine de Brezilya ve Bolsonaro örneğinde seçim kampanyası temelinde; Meksika ve Obrador örneğinde ise Obrador'un ülkenin başkentindeki popülist belediye başkanlığı dönemi temelinde bazı genelleme ve çıkarsamalar yapılabilir.

13 yıl boyunca sol-İşçi Partisi hükümetleri tarafından yönetilen Brezilya'da eski Yüzbaşı Jair Bolsonaro başkanlığındaki aşırı sağ partinin yüzde 55'lik bir oy oranıyla seçilebilmesi sürpriz olarak nitelendirilmiştir. Erkeklik üzerinden eşcinsellerin ve kadınların aşağılandığı¹³ siyasal söylemi Bolsonaro'ya arzu ettiği güçlü adam imajını çizmesinde yardımcı olmaktadır. Bu doğrultuda Bolsonaro, silah kullanımı üzerindeki sınırlamaların kaldırılması ile eşcinsel ve lezbiyen haklarının kısıtlanması temelinde sürdürdüğü seçim kampanyasıyla iktidarı ele geçirmeyi başarmıştır. Bolsonaro'nun popülist söylemini güçlendiren yukarıda sayılan ve deyim yerindeyse hedef gösterilen kitleler, ülkede demokrasinin geleceği açısından sıkıntılar ortaya koyacak gibi görünmektedir.

Kıtanın bir diğer ülkesi Meksika'da ise popülist lider Obrador 2018 seçimlerinde iktidarı ele geçirmeyi başarmıştır. Obrador'un yönetimi altında demokrasiye yönelik tutumunun ne şekilde şekilleneceğini şimdiden söylemek güç olsa da kendisinin 2006 seçimleri öncesinde yürüttüğü

12 Kolombiya'da 27 Mayıs 2018 tarihinde gerçekleştirilen başkanlık seçimlerinde hiçbir parti çoğunluğu elde edemeyince, ikinci tur 17 Haziran 2018 tarihinde gerçekleştirildi. Sağ popülist partinin adayı Iván Duque seçimleri kazanarak gelecek dört yıllık süre için Kolombiya'nın Başkanı oldu (Corrales, 2018).

13 Bolsonaro, kız kardeş sahibi olmayı zayıflık olarak nitelendirirken; Kongre üyesi bir milletvekilini de tezavüz edilemeyecek kadar çirkin olarak tarif etmiştir (Child, 2019).

başkent belediye başkanlığı sürecindeki faaliyetleri ve söylemleri popülizm-demokrasi ilişkisinin Meksika'da seyrine dair çıkarsamalar yapabilmemize yardımcı olabilir. İlk kez başkanlığa aday olarak ortaya çıktığı 2006 seçimleri öncesinde Obrador, başkent Mexico City'nin belediye başkanıydı. Ve henüz başkanken, sınıflar arası bir ittifak oluşturmayı başarmış, yoksullara yönelik popülist bir retorik ve projeler ile orta sınıfı memnun etmeye yönelik projeleri harmanlamıştır (Bruhn, 2012: 90). Cüzi bir farkla kaybettiği 2006 seçimlerindeki sloganı "Herkesin İyiliği İçin, Önce Yoksullar" idi. Yine belediye başkanırken her üç senede bir referandum yoluyla başkanlığa devam edip etmeyeceğini halkın onayına sunuyordu. Aynı doğrultuda, yine belediye başkanı olduğu dönemde çeşitli konularda plebisitler yapmayı ihmal etmemiştir. Örneğin, metro bilet fiyatlarının değişimi için dahi Mexico City halkından küçük ve direkt oylamalar ile görüş almayı tercih etmiştir.

Sonuç olarak Latin Amerika genelinde güncel gelişmelerin de gösterdiği üzere, demokrasiler popülizm tarafından aşındırılmaktadır. Popülizm, sağ veya sol hangi ideolojiyle eklenirse eklenirse süreç içerisinde evrildiği yön demokrasinin liberal sıfatına zarar vermektedir. Öte yandan, popülizmin demokrasiye özellikle iki bakımdan olumlu etkide bulunduğu da göz ardı edilmemelidir. Popülizmin özellikle siyasetin alanını genişletmesi (yeni grupları siyasete dâhil etmesi) ve siyaseti toplumsallaştırıp canlandırması bakımından demokrasinin gelişimine katkı sağladığı söylenebilir.

Kaynakça

- Başaran, D. (2018). Dünyada Yükselen Sağ-Popülizm ve Brezilya Seçimleri. ANKASAM. <https://ankasam.org/dunyada-yukselen-sag-populizm-ve-brezilya-secimleri/>
- Baykan, T. (2017). "Halkçılık ve Popülizm: Türkiye Vakası ve Bir Kavramın Kullanımları". *Mülkiye Dergisi*, 41 (1):157-194.
- Bruhn, K. (2013). "To Hell with Your Corrupt Institutions!": AMLO and Populism in Mexico, içinde C. Mudde ve C. R. Kaltwasser (der.), *Populism in Europe and the Americas Threat or Corrective for Democracy*, Cambridge: Cambridge University Press: 88-112.
- Canovan, M. (1981). *Populism*. London: Junction Books.
- Canovan, M. (2002). "Democracies and the Populist Challenge", içinde Y. Meny ve Y. Surel (der.) *Democracies and the Populist Challenge*. Basingstoke: Palgrave: 25-43.
- Çekiçer, Ş. (2018). Meksika'nın Yeni Solcu Başkanı Obrador Koruma İstemedi: "Vatandaşlar Beni Korur", *Medyascope Tv*. 4 Temmuz. <https://medyascope.tv/2018/07/04/meksikanin-yeni-solcu-baskani-obrador-koruma-istemedi-vatandaslar-beni-korur/>
- Child, D. (2019). Who is Jair Bolsonaro, Brazil's New Far-Right President? Aljazeera, 1 Ocak. <https://www.aljazeera.com/news/2018/10/jair-bolsonaro-brazil-presidential-candidate-181.007.020716337.html>
- Civelekoğlu, İ. (2018). Dosya: Siyaset-Demokrasi Düzleminde Popülizmi Anlamak. Panorama Khas, 26. <http://panorama.khas.edu.tr/yazarlar/ilke-civelekoğlu-247>
- Corrales, J. (2018). The Return of Populism, Latin American Style. The New York Times, 25 Haziran <https://www.nytimes.com/2018/06/25/opinion/mexico-colombia-populism.html>
- Çöpoğlu, M. O. (2017). Avrupa'da Yükselen Popülist Aşırı Sağ Partiler: Özgürlükler ve Uluslar Avrupası (ENF) Grubu Üzerine Bir İnceleme. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4 (7):1-17.
- Dahl, R. (1989). *Democracy and Its Critics*. New Haven: Yale University Press
- De la Torre, C. (2010). *Populist Seduction in Latin America*, Athens: Ohio University Press.

- Drake, F. (2009). *Between Tyranny and Anarchy: A History of Democracy in Latin America, 1800-2006*. Stanford: Stanford University Press.
- Ellner, S. (2001). The Radical Potential of Chavismo in Venezuela: the first year and a half of power. *Latin American Perspectives*. 28 (5): 5-32.
- Ellner, S. (2003). The Contrasting Variants of the Populism of Hugo Chavez and Alberto Fujimori. *Journal of Latin American Studies*. 35(1). 139-162.
- Erdoğan, N. (1998). Demokratik Soldan Devrimci Yo'la: 1970'lerde Sol Popülizm Üzerine Notlar, *Toplum ve Bilim*, 78.
- Germani, G. (1978). *Authoritarianism, Fascism, and National Populism*. New Brunswick: Transaction.
- Hawkins, K. (2003). "Populism in Venezuela: The Rise of Chavismo". *Third World Quarterly*. 24 (6):1137-1160.
- Hawkins, K. (2009). Is Chavez Populist? Measuring Populist Discourse in Comparative Perspective. *Comparative Political Studies*, 42(8): 1040-1067.
- Horowitz, J. Argentine Unions, *The State and The Rise of Peron, 1930-1945*. Berkeley.
- James, D. (1988). *Resistance and Integration: Peronism and the Argentina Working Class, 1946-1976*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Joseph P. B. (2011). Populism and Human Rights in Theory and Practice: Chavez's Venezuela and Fujimori's Peru, *MA Theses*, Department of Political Science, University of Nebraska-Lincoln.
- Laclau, E. (2007). Popülist Akıl Üzerine, İstanbul: Epos Yayınları
- Lefort, C. (1986). *The Political Forms of Modern Society: Bureaucracy, Democracy Totalitarianism*. Cambridge: Polity Press.
- Levitsky, S. ve K. M. Roberts (2011). *The Resurgence of the Latin American Left*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Levitsky, S. ve J. Loxton (2013). "Populism and Competitive Authoritarianism: the Case of Fujimori's Peru", içinde C. Mudde ve C. R. Kaltwasser (der.) *Populism in Europe and the Americas Threat or Corrective for Democracy* (Cambridge: Cambridge University Press): 160-181.
- McGuire, J. W. (1999). Peronism Without Perón: Unions, Parties, and Democracy in Argentina. Stanford: Stanford University Press.
- Miles, R. G. (2018). Is Mexico Ready for a Populist President. *Foreign Policy*. 9 Şubat. <https://foreignpolicy.com/2018/02/09/is-mexico-ready-for-a-populist-president/>
- Moffit, B. (2016). *The Global Rise of Populism: Performance, Political Style, and Representation*. Stanford: Stanford University Press.
- Mudde, C. (2004). The Populist Zeitgeist. *Government and Opposition*, 39(4): 542-563.
- Mudde, C. (2007). *Populist Radical Right Parties in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mudde, C. ve C. R. Kaltwasser (2013). Populism and (liberal) Democracy: A Framework for Analysis, içinde C. Mudde ve C. R. Kaltwasser (der.), *Populism in Europe and the Americas Threat or Corrective for Democracy* (Cambridge: Cambridge University Press): 1-26.
- Özdemir, A. (2013). Popülist Söylem ve Bileşenleri: "Sol"-Liberalizm Üzerine Düşünceler Populist Discourse and its Constituents: Notes on Left-liberalism. *Mülkiye Dergisi*, 36 (1-274): 37-62
- Özdemir, C. (2017). Öfkeden Umuda: İspanya'da Popülist Siyaset ve Podemos. *Mülkiye Dergisi*, 41 (1): 231-258.
- Peeler, J. (1992). "Elites Settlements and Democratic Consolidation: Colombia, Costa Rica and Venezuela", Highley, J ve R. Gunther (Der.), *Elites and Democratic Consolidation in Latin America and Southern Europe*. New York: Cambridge University Press: 81-111.

- Roberts, K. M. (1995). Neoliberalism and the Transformation of Populism in Latin America: The Peruvian Case, *World Politics*, 48 (1): 82-113.
- Roberts, K. M. ve M. Arce. (1998). Neoliberalism and Lower Class Voting Behavior in Peru. *Comparative Politics*. 31(2): 217-246.
- Roberts, K. M. (2003) 'Social Correlates of Party System Demise and Populist Resurgence in Venezuela', *Latin American Politics and Society*, 45 (3): 35-57.
- Roberts, K. M. (2006) 'Populism, Political Conflict, and Grass-Roots Organization in Latin America', *Comparative Politics*, 38 (2): 127-148.
- Roberts, K. M. (2007) 'Latin America's Populist Revival', *SAIS Review*, 22 (1): 3-15.
- Roberts, K. M. (2013) 'Populism and Democracy in Venezuela under Hugo Chavez', Mudde, Cas ve C. R. Kaltwasser (Der.), *Populism in Europe and the Americas Threat or Corrective for Democracy* (Cambridge: Cambridge University Press): 136-159.
- Roberts, K. M. (2015), "'Populism, Political Mobilizations, and Crises of Political Representation'", De la Torre, Carlos (Der.), *The Promise and Perils of Populism: Global Perspectives* (University Press of Kentucky): 140-158.
- Rueschemeyer, D, Evelyn Huber Stephens, John D. Stephens. (1992). *Capitalist Development and Democracy*, University of Chicago Press
- Saç, S. (2017). Front National: Radikal (Popülist) Sağdan (İlmli) Neo-Popülist Sağa. *Mülkiye Dergisi*, 41 (1): 259-290.
- Sözen, Y. (2017). Demokrasi, Otoriterlik ve Popülizmin Yükselişi, *Boğaziçi Üniversitesi – TÜSİAD Dış Politika Forumu Batı Dünyasında Yükselen Sağ Popülizm ve Uluslararası Sisteme Etkileri*.<https://tusiad.org/tr/tum/item/9819-bati-dunyasinda-yukselen-sag-populizm-ve-uluslararasi-sisteme-olasi-etkileri-toplantisi>
- Spektor, M. (2018). It's Not Just The Right That's Voting for Bolsonaro. It's Everyone. *Foreign Policy*, 26 Ekim. <https://foreignpolicy.com/2018/10/26/its-not-just-the-right-thats-voting-for-bolsonaro-its-everyone-far-right-brazil-corruption-center-left-anger-pt-black-gay-racism-homophobia/>
- Tekdemir, Ö. (2016). Radikal Plüralist Demokratik Parti Olarak HDP'nin "Başka Türkiye" Önerisi: Hasım Politikası, Agonizm ve Popülizm. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 71 (4): 1211-1240.
- Toprak, Zafer. (2013). *Türkiye'de Popülizm, 1908-1923*. Doğan Kitap: İstanbul.
- Weyland, K. (1996). Neopopulism and Neoliberalism in Latin America: Unexpected Affinities, *Studies in Comparative International Development*, 31 (3):3-31.
- Weyland, K. (1999). Neoliberal Populism in Latin America and Eastern Europe. *Comparative Politics*. 31 (4): 179-401
- Weyland, K. (2001). Clarfying a Contested Concept: Populism in the Study of Latin American Politics, *Comparative Politics*, 34 (1): 1-22.
- Wolfenden, K. J. (2013). Peron and the People: Democracy and Authoritarianism in Jaun Peron's Argentina, *Inquiries*, 5 (2):1-2.
- Yalman, G. (1985). Popülizm, Bürokratik-Otoriter Devlet ve Türkiye. *Onbirinci Tez* 1: 16-69.
- Yıldırım, Y. (2017). Liberal Demokrasinin Krizi Bağlamında Avrupa'da Sağ-Popülizm ve Yükselen Aşırı Sağ, *Amme İdaresi Dergisi*, 50 (2):51-72.
- Yılmaz, Z. (2017). Popülizm, Halk ve Demokrasi: Temsili Demokrasinin Açmazları ve Radikal Demokratik Bir Popülizmin İmkânları. *Mülkiye Dergisi*, 41 (1): 33-66.